

Monika Szafrńska

**PRAWDA CZY FAŁSZ? WERYFIKACJA
WYPOWIEDZI POLITYKÓW NA TEMAT PANDEMII
COVID-19 NA PORTALU FACTCHECKINGOWYM
DEMAGOG.ORG.PL**

STRESZCZENIE

Fact-checking to względnie nowe zjawisko medialne, które jest jeszcze stosunkowo słabo opisane w literaturze medioznawczej. Stale rośnie znaczenie organizacji factcheckingowych z uwagi na m.in. instrumentalne lub nieumiejętne podejście do faktów przez niektórych aktorów życia społecznego, w tym polityków. Celem artykułu jest prezentacja wyników analizy dotyczącej sposobu, w jaki portal factcheckingowy Demagog.org.pl weryfikował wypowiedzi najważniejszych osób w państwie na temat pandemii COVID-19. Badania służą próbie opisu wybranych cech praktyki medialnej, jaką jest fact-checking polityczny.

Słowa kluczowe: fact-checking polityczny, wypowiedzi osób publicznych,
pandemia COVID-19

WSTĘP

W 1998 roku Richard Perloff przedstawił metaforę tzw. złotego trójkąta. Na jego poszczególnych wierzchołkach znajdują się trzy typy aktorów społecznych: politycy, media i obywatele. Pomiędzy tymi grupami dochodzi do procesu komunikowania politycznego, w ramach którego następuje wymiana przekazów i informacji¹. Wszystkie trzy podsystemy potrzebują siebie nawzajem. Media informują obywateli o poczynaniach decydentów, tworząc ze świata polityki „spektakl” mogący zainteresować odbiorców. Politycy wykorzystują media jako platformę, na której upubliczniają i szerzą podejmowane przez siebie decyzje. Obywatele z kolei wybierają polityków, a także utrzymują media, dzięki czemu mogą jednych i drugich rozliczać oraz krytykować.

Literatura naukowa skupia się w znacznej mierze na relacjach polityków i mediów, pomijając rolę obywateli. Nie ulega jednak wątpliwości, że dzięki postępującemu uwspólnotowieniu środków przekazu znaczenie obywateli w społeczeństwie informacyjnym rośnie. Przejawia się to w coraz wyraźniej zaznaczającej się obecności tzw. mediów strażniczych tworzonych przez samych obywateli, z jednej strony pragnących niezależnych informacji na temat działań elit politycznych, z drugiej – często niezadowolonych z jakości mediów masowych, które skupiają się na atrakcyjnym podaniu treści kosztem rzetelnego przedstawiania faktów.

Do mediów strażniczych zaliczymy również portale factcheckingowe. W systemie medialnym fact-checking pojawił się jako reakcja na negatywne zjawiska występujące we współczesnym społeczeństwie informacyjnym jak np. tabloidyżacja polityki i tzw. postprawda². Celem niniejszego artykułu jest ustalenie cech fact-checkingu politycznego polegającego na weryfikowaniu twierdzeń osób publicznych, zwłaszcza polityków. Do analizy zawartości wybrano treści publikowane na portalu Demagog.org.pl³, w których sprawdzano wypowiedzi na temat pandemii COVID-19. Zagadnienie to zostało wybrane ze względu na swój szeroki charakter i wielość wątków (od decyzji politycznych i gospodarczych przez wiedzę naukową po teorie spiskowe), na których przykładzie widać wiele strategii wykorzystywanych przez weryfikatorów informacji. Punktem wyjścia do rozważań są fragmenty rozdziału nr 5 niepublikowanej pracy magisterskiej pt. *Fact-checking w Polsce. Walka z dezinformacją na temat pandemii COVID-19 na przykładzie portalu factcheckingowego Demagog*, obroniono-

1 Za: D. Piontek, *Komunikowanie polityczne i kultura popularna. Tabloidyżacja informacji o polityce*, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2011, s. 15.

2 J. Birks, *Factchecking Journalism and Political Argumentation. A British Perspective*, Palgrave Pivot, Cham 2019, s. 1-2.

3 Autorka artykułu jest pracownikiem portalu Demagog.org.pl.

nej w 2021 roku w Instytucie Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego.

INICJATYWY STRAŻNICZE NA RZECZ POPRAWY DEBATY PUBLICZNEJ I FACT-CHECKING

W 2000 roku Helsińska Fundacja Praw Człowieka w raporcie *Monitoring Praw Człowieka* zdefiniowała aktywność mediów strażniczych (tzw. watch-dogs) jako:

działania, które podejmują organizacje pozarządowe, by doprowadzić — bez stosowania przemocy — do poprawy przestrzegania praw człowieka, budowy rządów prawa, likwidacji dyskryminacji, lepszej ochrony środowiska naturalnego lub systemowych zmian funkcjonowania instytucji państwa⁴.

Po 12 latach zakres tych działań został rozszerzony przez Katarzynę Batko-Tołuć i Krzysztofa Izdebskiego z Instytutu Spraw Publicznych o m.in. aktywność na polu „przejrzystości, praworządności, rozliczalności, uczciwości i rzetelności instytucji publicznych na różnych poziomach”⁵.

W podejściu tym wyraża się kontrolna funkcja mediów, która stanowi podstawę działalności fact-checkingu politycznego polegającego na weryfikowaniu wypowiedzi przede wszystkim polityków, ale też innych ważnych aktorów życia społecznego jak aktywiści czy dziennikarze. Celem portali prowadzących tego typu działalność jest poprawa jakości debaty politycznej poprzez „usuwanie” z niej fałszywych treści, manipulacji czy zbędnych emocji. W fact-checkingu nie chodzi o krytykę poczynań władz, ale o zainteresowanie obywateli polityką oraz przede wszystkim dostarczenie im faktów, które powinny być podstawą interpretacji poczynań polityków i podejmowania decyzji wyborczych⁶.

W fact-checkingu nie chodzi o krytykę poczynań władz, ale o zainteresowanie obywateli polityką oraz przede wszystkim dostarczenie im faktów, które powinny być podstawą interpretacji poczynań polityków i podejmowania decyzji wyborczych.

4 M. Nowicki, Z. Fialova, *Monitoring Praw Człowieka*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2000, s. 15.

5 K. Batko-Tołuć, K. Izdebski, *Organizacje strażnicze w Polsce. Stan obecny, wyzwania, perspektywy*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012, s. 5.

6 Więcej na temat funkcji kontrolnej portali factcheckingowych piszę w: M. Szafrąńska, *Demagog.org.pl jako przykład portalu factcheckingowego w Polsce* [w:] J. Kępa-Mętrak, P. Ciszek (red.), *Polski system medialny w procesie zmian*, t. 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce 2022, s. 233–235.

Im lepiej poinformowani obywatele, tym większe prawdopodobieństwo, że zaangażują się w demokratyczną debatę, a im więcej świadomych osób uczestniczy w tej debacie, tym kraj ma szansę stać się bardziej demokratyczny.

Z ideą mediów strażniczych, w tym portali factcheckingowych, dobrze koreluje dziennikarska teoria demokracji Herberta J. Gransa. Zakłada ona, że im lepiej poinformowani obywatele, tym większe prawdopodobieństwo, że zaangażują się w demokratyczną debatę, a im więcej świadomych osób uczestniczy w tej debacie, tym kraj ma szansę stać się bardziej demokratyczny⁷. Portale factcheckingowe

starają się zwiększać świadomość na ten temat, przypominając o potrzebie dostępu do zweryfikowanych treści, wzmacnianej przez postępujący proces mediatyzacji polityki, z powodu której niekiedy gubi się rzetelny przekaz. Obecność fact-checkingu szczególnie zaznacza się w mediach społecznościowych, które – ponieważ polegają na wielostronnym przekazie informacji – wymagają od swoich użytkowników zupełnie innych kompetencji niż media tradycyjne, w których komunikacja ma charakter jednostronny. Może to powodować zagubienie, skutkujące nieumiejętnym podejściem do informacji i w efekcie wprowadzaniem wyborców w błąd⁸. Problemem jest również coraz wyższy poziom dezinformacji w sieci, której ofiarami – świadomie lub nie – padają również najważniejsi aktorzy życia społecznego, mający wpływ na poglądy i wybory obywateli⁹. Zagrożenia rosną tym bardziej w obliczu paniki wywołanej strachem o własne zdrowie, szczególnie w połączeniu z częstą nieufnością wobec działań polityków i mediów głównego nurtu. Dobrym tego przykładem jest epidemia choroby COVID-19, w obliczu której wielu aktorów życia społecznego stało się podatnych na dezinformację lub nawet przyczyniło się do jej rozpowszechniania¹⁰.

W konsekwencji tych procesów media wypracowały nowe mechanizmy obronne. Jednym z nich jest wypracowanie funkcji weryfikacji informacji, kontrolowania prawdomówności polityków i dbania o jakość debaty publicznej. Przykładami inicjatyw, które realizują tę rolę w Polsce w sposób oddolny, są portale: Demagog.org.pl (Stowarzyszenie Demagog), OKO.press (Fundacja Ośrodek Kontroli Obywatel-

7 H. J. Gans, *Democracy and the News*, Oxford University Press, Oksford 2003, s. 56.

8 S. Gliwa, *Wpływ mediów społecznościowych na opinie i nastroje społeczne*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa”, 2019, nr 2 (43), s. 247–248.

9 Zob. np. O. Wasiuta, S. Wasiuta, *Kremłowska dezinformacja w Internecie i reakcja społeczeństw zachodnich*, „Przegląd Geopolityczny” 2020, nr 34/20, s. 136–147 oraz J. Janecki, *Problem dezinformacji w procesie decyzyjnym* [w:] A. Sopińska, A. Modliński (red.), *Współczesne zarządzanie – koncepcje i wyzwania*, wyd. SGH Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2020, s. 235–246.

10 B. Bieniek, *Między prawdą a fake news'em. Dezinformacja w czasie pandemii koronawirusa* [w:] K. Stępiak (red.), *Państwo i prawo w czasach COVID-19*, Think & Make, Warszawa 2020, s. 433–456.

skiej OKO) czy Pravda.org.pl (Stowarzyszenie Pravda). Poza modelem NGO mamy również do czynienia z fact-checkingiem politycznym prowadzonym przez media tradycyjne, w ramach których zostały wyodrębnione osobne redakcje zajmujące się weryfikowaniem informacji. Lukas Graves i Federica Cherubini nazywają ten rodzaj fact-checkingu modelem newsroomu¹¹. W Polsce przykładem projektu factcheckingowego działającego w ramach modelu newsroomu jest portal Konkret24, będący częścią grupy TVN.

Niniejszy artykuł dotyczy strategii weryfikacji wypowiedzi osób publicznych na portalu Demagog.org.pl. Jego działalność, oprócz sprawdzania wypowiedzi, obejmuje jeszcze kilka typów treści: analizy weryfikujące fałszywe informacje w mediach społecznościowych i obietnice wyborcze, materiały edukacyjne na temat fact-checkingu oraz inne publikacje dotyczące zagadnienia dezinformacji i zagrożeń dla rzetelności debaty. Jeśli jednak chodzi o wypowiedzi, są one oceniane według metodologii zawierającej obecnie pięć ocen:

- prawda – kiedy informację można potwierdzić w co najmniej dwóch reprezentatywnych i wiarygodnych źródłach;
- manipulacja – kiedy informacja wprowadza w błąd, np. poprzez użycie poprawnych danych do przedstawienia fałszywych wniosków lub wykorzystanie danych nieporównywalnych;
- fałsz – kiedy informacja nie jest zgodna z żadnym publicznie dostępnym reprezentatywnym źródłem;
- częściowy fałsz – kiedy informacja zawiera połączenie informacji prawdziwych z fałszywymi, nie wpływa to jednak na przeinaczenie zawartej w niej tezy, a także kiedy rzeczywiste dane w jeszcze większym stopniu przemawiają na korzyść tezy autora (ocena ta została dodana w lutym 2022 roku, co stanowiło pierwszą zmianę metodologii w historii działalności portalu);
- nieweryfikowalne – kiedy informacji nie da się sprawdzić w żadnym publicznie dostępnym reprezentatywnym źródle lub dostępne źródło jest przestarzałe, ale nadal dotyczy ona ważnego i wartego opisanie zagadnienia¹².

11 L. Graves, F. Cherubini, *The Rise of factchecking sites in Europe, raport Instytutu Reutersa*, Oksford 2016, s. 8–10.

12 Demagog.org.pl, *Metodologia*, <https://demagog.org.pl/nasza-metodologia-jak-weryfikujemy-wypowiedzi/> [dostęp: 24.01.2023].

METODOLOGIA BADAŃ

Poniższe badanie dotyczy tylko analiz publikowanych na portalu w zakładce „Wypowiedzi” w okresie od 1 marca 2020 roku (dzień bezpośrednio poprzedzający odnotowanie pierwszego zakażenia koronawirusem SARS-CoV-2 w Polsce i wzmożenie dyskusji na temat COVID-19) do 9 listopada 2020 roku (dzień ogłoszenia przez amerykański koncern Pfizer posiadania skutecznej szczepionki na COVID-19). Kryterium kwalifikacji do badań była obecność w jednostce wypowiedzi medialnej (j.w.m.) tematyki COVID-19. Analizie poddano 83 materiały. W okresie objętym analizą w metodologii weryfikowania osób publicznych nie istniała jeszcze ocena „częściowy fałsz”. W badaniu zastosowano klucz kategoryzacyjny, zaprezentowany w tabeli 1.

Kategoria	Opis
A. Tematyka	<ol style="list-style-type: none">1. polityka, decyzje władz2. ograniczenia związane z pandemią3. wybory prezydenckie4. wiedza naukowa, ustalenia naukowców5. statystyki związane z COVID-19 w Polsce6. statystyki na świecie7. działalność organizacji międzynarodowych8. porady dotyczące zdrowia9. testy na obecność koronawirusa SARS-CoV-210. szczepienia/leki na COVID-1911. wypowiedzi osób innych niż politycy i eksperci<ol style="list-style-type: none">11a. celebryta11b. NGO11c. samozwańczy ekspert12. teorie spiskowe13. pochodzenie koronawirusa14. inne

<p>B. Liczba źródeł użytych do weryfikacji</p>	<p>1. jedno 2. dwa 3. trzy 4. ponad trzy C1. Jeżeli więcej niż jedno, to czy wystąpił problem sprzecznych danych występujących w różnych źródłach? 1. tak 2. nie</p>
<p>C. Typ źródła umożliwiającego weryfikację informacji zawartej w wypowiedzi (wybrać wszystkie konieczne)</p>	<p>1. oficjalne dane i publikacje organizacji ponadnarodowych (np. WHO, KE) 2. oficjalne dane i publikacje rządowe i innych instytucji publicznych w innych krajach 3. oficjalne dane i publikacje (w tym instytucji typu GUS, NIK, GIS) 4. akt prawny 5. wyrok/orzeczenie sądu/trybunału 6. raporty/publikacje organizacji pozarządowych, związków zawodowych, instytucji branżowych itp. 7. sondaż/ankieta/badanie opinii 8. publikacja naukowa 9. wypowiedź eksperta 10. doniesienia medialne (w tym dane pozyskane przez te media od oficjalnych instytucji, osób publicznych itp.) 11. oświadczenie polityka/osoby publicznej 12. dostęp do informacji publicznej lub informacja pozyskana w inny sposób przez weryfikatora 13. analiza innego portalu factcheckingowego 14. narzędzie do weryfikacji oparte na sztucznej inteligencji 15. inne</p>
<p>D. Pochodzenie źródeł umożliwiających weryfikację informacji zawartej w wypowiedzi</p>	<p>1. polskie 2. zagraniczne 3. mieszane</p>

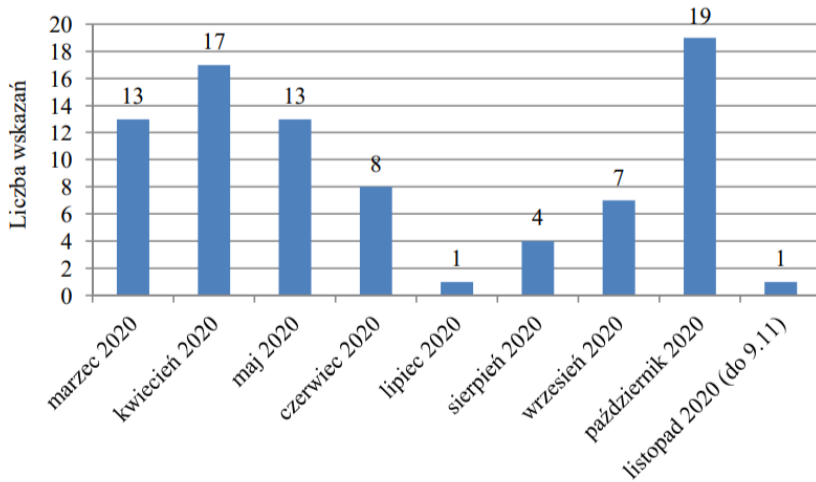
E. Źródło wypowiedzi	1. posiedzenie parlamentu 2. wiec wyborczy / spotkanie z obywatelami 3. konferencja prasowa 4. wywiad do mediów 5. post w mediach społecznościowych 6. inne
----------------------	--

Tabela 1. Schemat klucza kategoryzacyjnego użytego w analizie j.w.m.

Źródło: Opracowanie własne.

WYNIKI BADAŃ

Pierwsze analizy dotyczące wypowiedzi osób publicznych w badanym okresie pojawiły się 4 marca 2020 roku. Tego dnia na stronie zostały opublikowane 2 materiały. Do końca marca pojawiło się łącznie 13 analiz. W kwietniu liczba ta wzrosła do 17, a w maju wyniosła tyle samo co w marcu, czyli 13. W miesiącach letnich, wraz z większą stabilizacją sytuacji pandemicznej, liczba weryfikowanych wypowiedzi osób publicznych na portalu Demagog.org.pl zaczęła spadać. O ile jeszcze w czerwcu wynosiła ona 8, to już w lipcu redakcji udało się opublikować tylko 1 analizę. Nieco więcej, bo 4 publikacje pojawiły się w sierpniu. Z kolei we wrześniu liczba sprawdzonych wypowiedzi wyniosła 7. Najwięcej publikacji przyniósł październik, w którym nastąpiła druga fala pandemii. W miesiącu tym pojawiło się aż 19 analiz wypowiedzi osób publicznych – najwięcej w całym badanym okresie. Od 1 do 9 listopada przybyła jeszcze jedna analiza. Rozkład natężenia publikacji w badanym okresie prezentuje wykres 1.

Wykres 1. Rozkład natężenia publikacji dotyczących weryfikacji wypowiedzi
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań własnych

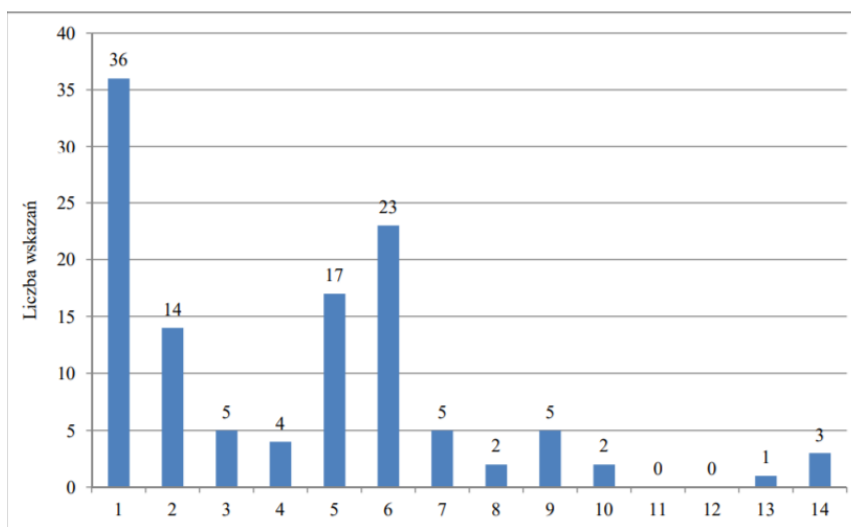
Pod względem tematyki analizowane wypowiedzi zdominowała polityka. Aż 36 materiałów na 83 (44%) dotyczyło zagadnień politycznych i decyzji władz. Około jednej czwartej tych przypadków (11 j.w.m.) tematyce politycznej towarzyszyły odniesienia do ograniczeń związanych z pandemią, np. zamykania granic Polski¹³ czy niektórych obiektów użyteczności publicznej¹⁴. Z kolei w 4 przypadkach tematyka ograniczeń wystąpiła samodzielnie. W okresie od kwietnia do lipca w kontekście wydarzeń politycznych pięciokrotnie pojawiła się również tematyka wyborów prezydenckich (które odbyły się 28 czerwca 2020 roku)¹⁵. Osoby publiczne rzadko odnosiły się do wiedzy naukowej i ustaleń badaczy. Taka tematyka została ustalona w odniesieniu do zaledwie 4 publikacji, z czego w 2 wystąpiła samodzielnie (analizowana wypowiedź w całości dotyczyła doniesień ze świata nauki). W pozostałych 2 przypadkach tematyka „wiedza naukowa, ustalenia naukowców” została zaklasyfikowana razem z kategoriami „działalność organizacji międzynarodowych” oraz „porady zdrowotne”. Warto jednak odnotować, że osoby, których wypowiedzi były

13 Zob. np. Demagog.org.pl, *Czy Polska pierwsza zamknęła granice w związku z koronawirusem?* [analiza wypowiedzi Adama Bielana], 30.03.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/czy-polska-pierwsza-zamknela-granice-w-zwiazku-z-koronawirusem/> [dostęp: 19.07.2023].

14 Zob. np. Demagog.org.pl, *Ile było zachorowań, gdy rząd zakazywał chodzenia do lasów?* [analiza wypowiedzi Andrzeja Rozenka], 02.10.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/ile-bylo-zachorowan-gdy-rzad-zakazywal-chodzenia-do-lasow/> [dostęp: 19.07.2023].

15 Zob. np. Demagog.org.pl, *Czy inne państwa przesuwały wybory z powodu pandemii koronawirusa?* [analiza wypowiedzi Adama Bodnara], 02.04.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/czy-inne-panstwa-przesuwaja-wybory-z-powodu-pandemii-koronawirusa/> [dostęp: 19.07.2023].

analizowane przez portal Demagog.org.pl, mimo że rzadko odnosiły się do ustaleń naukowych, to jednak w większości czyniły to poprawnie. Na 4 wypowiedzi związane z tą tematyką 3 oceniono jako zgodne z prawdą, a 1 jako fałszywą. Należy jednak zauważyć, że ta wypowiedź, którą oceniono jako fałszywą, została wypowiedziana przez premiera – a zatem przez jedną z najbardziej decyzyjnych osób w państwie. Szef rządu w październiku 2020 roku podczas konferencji prasowej stwierdził, że „promienie ultrafioletowe [...] bardzo mocno osłabiły zasięg koronawirusa”¹⁶. Szczegółowe dane dotyczące rozkładu tematycznego publikacji dotyczących weryfikacji wypowiedzi konkretnych osób zawiera wykres 2.

Wykres 2. Tematyka publikacji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań własnych. Kategorie przypisane do osi X oznaczają: 1 – polityka, decyzje władz, 2 – ograniczenia związane z pandemią, 3 – wybory prezydenckie, 4 – wiedza naukowa, ustalenia naukowców, 5 – statystyki związane z COVID-19 w Polsce, 6 – statystyki na świecie, 7 – działalność organizacji międzynarodowych, 8 – porady dotyczące zdrowia, 9 – testy na obecność koronawirusa SARS-CoV2, 10 – szczepienia / lek na COVID-19, 11 – wypowiedzi osób innych niż politycy, 12 – teorie spiskowe, 13 – pochodzenie koronawirusa, 14 – inne.

Zdecydowanie najczęściej tematem publikacji były statystyki związane z pandemią COVID-19 w Polsce i na świecie. Pierwsze z nich wystąpiły 17 razy (14%

¹⁶ Demagog.org.pl, *Czy promieniowanie UV ze Słońca osłabiło zasięg koronawirusa?* [analiza wypowiedzi Mateusza Morawieckiego], 12.10.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/czy-promieniowanie-uv-ze-slonca-oslabilo-zasieg-koronawirusa/> [dostęp: 19.07.2023].

przekazów), a drugie 23 razy (19%), 11 razy publikowane analizy podejmowały oba wątki. Tematyka uwzględniona w pozostałych 7 kategoriach klucza (8-14) występowała znacznie rzadziej. Najczęściej wśród nich pojawiały się natomiast takie tematy, jak „działalność organizacji międzynarodowych” i „testy na obecność koronawirusa SARS-CoV-2” (w obu przypadkach uzyskano po 5 wskazań). Pierwsza z nich dwukrotnie wystąpiła samodzielnie, a (każdorazowo) jeden raz z towarzyszeniem „polityki, działalności władz”, „statystyk na świecie” oraz, jak już wspomniano, „wiedzy naukowej i ustaleń naukowców”. Jeśli chodzi o tematykę testów na obecność koronawirusa, w 4 przypadkach wystąpiła ona samodzielnie (tylko raz zaklasyfikowano ją razem z kategorią związaną z polityką i działalnością władz). Co ciekawe, jedynie 2 teksty dotyczyły tematyki szczepionek na COVID-19 (w żadnej publikacji nie padło odniesienie do leku COVID-19). W całym analizowanym okresie 1 tekst dotyczył pochodzenia koronawirusa (jedyna kategoria tematyczna przypisana do publikacji). W 3 przypadkach zidentyfikowano „inną” tematykę (w tym jeden materiał dotyczył również tematyki politycznej, a drugi „porad dotyczących zdrowia”). Ani razu natomiast analizowane przekazy nie odnosiły się do wypowiedzi innej osoby niż polityk i ekspert. Większość publikacji (51 j.w.m., czyli 42% analizowanych przekazów) odnosiła się tylko do jednego tematu. W 31 przypadkach (25%) analizy dotyczyły 2 tematów, a jedna publikacja – 3.

Mimo że w analizie tematyki przekazów dotyczących weryfikacji osób publicznych zidentyfikowano prawie wszystkie uwzględnione w kluczu tematy, to różnicowanie tematyczne zbadanych 83 j.w.m. było stosunkowo niewielkie. Większość zawierających fakty i możliwych do zweryfikowania wypowiedzi obecnych w debacie publicznej na temat pandemii COVID-19 dotyczyło podobnych zagadnień, przede wszystkim działań politycznych, a także statystyk w Polsce i na świecie. Tematyka statystyk dotyczących pandemii na świecie zdominowała szczególnie pierwszy etap pandemii – odnosiło się do niej 5 pierwszych objętych analizą materiałów (w okresie od 4 do 13 marca). Wypowiedzi na temat danych statystycznych w Polsce również były częste, jednak zaczęły się pojawiać stosunkowo późno (po raz pierwszy 8 kwietnia), w czasie, gdy sytuacja pandemiczna w Polsce była już zaawansowana. Analiza pierwszej wypowiedzi odnoszącej się do polskiej sytuacji politycznej pojawiła się natomiast 17 marca 2020 roku, a zatem już po wprowadzeniu pierwszych obostrzeń przez rząd¹⁷. Była to wypowiedź Ministra Obrony Narodowej Mariusza Błaszczaka, któ-

17 10 marca 2020 roku polski rząd wprowadził pierwsze obostrzenia (odwołano imprezy masowe zaplanowane w przestrzeni otwartej powyżej 1000 uczestników i powyżej 500 osób dla wydarzeń odbywających się w przestrzeni zamkniętej). Od 14 marca wprowadzono stan zagrożenia epidemicznego, 15 marca Polska zamknęła granice, a 20 marca premier Mateusz Morawiecki ogłosił w Polsce stan epidemii.

ry porównał liczbę przypadków koronawirusa zidentyfikowanych w Polsce i Francji w momencie, gdy oba te państwa zdecydowały się zamknąć szkoły¹⁸. Od tego momentu to właśnie polityka zdominowała publicznych tematykę weryfikowanych wypowiedzi, zarówno ze strony partii rządzącej i jej otoczenia, jak i szeroko rozumianej opozycji. Jak już wspomniano, tematyka działań polityków wielokrotnie była łączona z ograniczeniami wprowadzanymi w celu przeciwdziałania rozprzestrzeniania się wirusa SARS-CoV-2.

Spora liczba publikacji zakwalifikowanych podczas kodowania do tematyki polityki i decyzji władz wynika również z charakteru tej kategorii, która jest najmniej homogeniczna. Niezwykle trudno jest wskazać jedno zagadnienie, które dominowałoby w obszarze tej tematyki – wypowiedzi osób publicznych odnosiły się zarówno do gospodarki (jednym z popularniejszych wątków była pomoc przedsiębiorcom w ramach tzw. tarczy antykryzysowej – 3 j.w.m.¹⁹, a także zestawianie tego programu pomocy w Polsce ze wsparciem dla przedsiębiorców za granicą – 2 j.w.m.²⁰), przepisów prawa (np. rozporządzeń w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii – 5 j.w.m. czy przepisów dotyczących stanu nadzwyczajnego – 2 j.w.m.²¹), jak i działalności polityków jako takich (np. ich wcześniejszych wypowiedzi – 5 j.w.m.²²).

W przeciwieństwie do tak ogólnych kategorii tematycznych jak polityka czy dane statystyczne, analizy, których tematyka jest bardziej specjalistyczna, stanowiły raczej rzadkość. Na przykład reprezentacja wypowiedzi na tematy naukowe była niewielka. W całym badanym okresie takich wypowiedzi osób publicznych było zaledwie 4 (pierwsza z nich pojawiła się również stosunkowo późno, bo dopiero na początku maja).

18 Demagog.org.pl, *Zamknięcie szkół w Polsce i we Francji w związku z koronawirusem* [analiza wypowiedzi Mariusza Błaszczaka], 17.03.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/zamkniecie-szkol-w-polsce-i-we-francji-w-zwiazku-z-koronawirusem/> [dostęp: 19.07.2023].

19 Zob. np. Demagog.org.pl, *Ile środków wydano z Tarczy Finansowej?* [analiza wypowiedzi Krzysztofa Mazura], 01.06.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/ile-srodkow-wydano-z-tarczy-finansowej/> [dostęp: 19.07.2023].

20 Zob. np. Demagog.org.pl, *Mirosława Nykiel o pomocy rządowej w Polsce i Wielkiej Brytanii* [analiza wypowiedzi Mirosława Nykiel], 04.05.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/miroslaw-nykiel-o-pomocy-rzadowej-w-polsce-i-wielkiej-brytanii/> [dostęp: 19.07.2023].

21 Zob. przypis 13 i 14.

22 Zob. np. Demagog.org.pl, *Który z kandydatów jako pierwszy zaapelował o przełożenie wyborów prezydenckich?* [analiza wypowiedzi Rafała Trzaskowskiego], 18.05.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/ktory-z-kandydatow-jako-pierwszy-zaapelowal-o-przełożenie-wyborow-prezydenckich/>, [dostęp: 19.07.2023].

1. Liczba źródeł użytych do weryfikacji

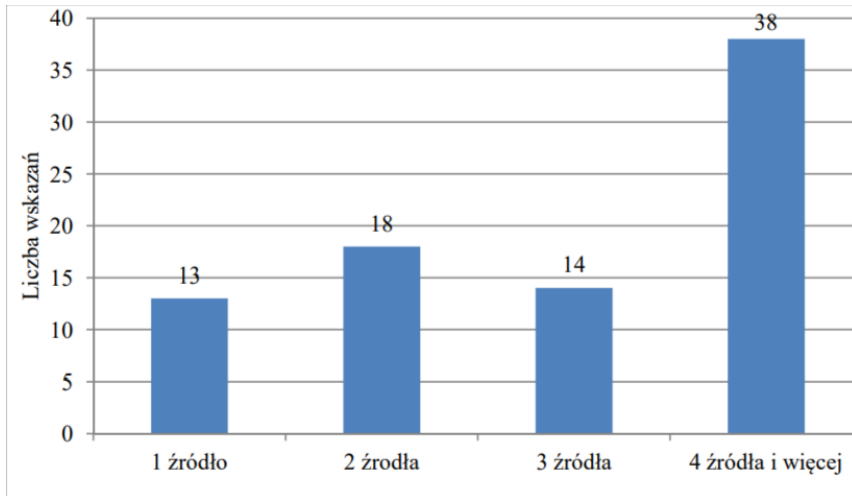
Praktyką typową dla portalu Demagog.org.pl jest udostępnianie wykorzystywanych w analizach źródeł w formie hiperłączy (ewentualnie, jeśli źródło nie jest dostępne w Internecie, przypisów bibliograficznych). Weryfikatorzy, przy analizie wypowiedzi osób publicznych, w większości posługiwali się licznymi źródłami – w przypadku 38 analiz (45%) wykorzystali oni 4 lub więcej źródeł²³. Najmniej liczną grupę stanowiły te publikacje, które dotyczyły wypowiedzi zweryfikowanych tylko w jednym źródle (13 jednostek, 15%). Przytoczone dane prezentuje wykres 3. Wśród 70 wypowiedzi zweryfikowanych w więcej niż jednym źródle w 11 przypadkach (15%) wystąpił problem sprzecznych danych zawartych w różnych źródłach. Taka sytuacja w przypadku 7 publikacji wiązała się z przyznaniem wypowiedzi oceny fałsz, a w 1 – oceny manipulacja. Trzykrotnie, mimo że dane pochodzące z różnych źródeł nie zgadzały się ze sobą, wypowiedź została oceniona jako prawdziwa. Przykładem jest analiza słów posła Partii Razem Macieja Koniecznego, który w maju 2020 roku porównał statystyki zgonów za rok 2019 i 2020. Weryfikatorzy portalu Demagog.org.pl zwrócili uwagę, że ogólnodostępne dane Ministerstwa Cyfryzacji oraz Rejestru Stanu Cywilnego różnią się nieznacznie ze względu na przeprowadzane na bieżąco aktualizacje²⁴.

Wypowiedzi, do zweryfikowania których wystarczyło 1 źródło, zidentyfikowano w odniesieniu do 8 kategorii tematycznych:

- czterokrotnie w kontekście polityki i decyzji władz, a także światowych statystyk dotyczących przebiegu pandemii;
- dwukrotnie w kontekście ograniczeń związanych z pandemią oraz statystyk w Polsce;
- jednokrotnie w kontekście wyborów prezydenckich, wiedzy naukowej i ustaleń naukowców, działalności organizacji międzynarodowych, a także pochodzenia koronawirusa SARS-CoV-2.

23 W procesie kodowania kryterium wziętym pod uwagę była nie nominalna liczba źródeł, ale ich jakościowy charakter. Tam, gdzie ten sam typ źródła był wykorzystywany więcej niż jednokrotnie, był on liczony jako jedno użycie.

24 Demagog.org.pl, *Wpływ COVID-19 na statystyki zgonów [analiza wypowiedzi Macieja Koniecznego]*, 29.05.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/wplyw-covid-19-na-statystyki-zgonow/> [dostęp: 19.07.2023].

Wykres 3. Liczba źródeł użytych do weryfikacji
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań własnych

2. Typ źródła umożliwiającego weryfikację informacji zawartej w wypowiedzi

Od samej liczby źródeł istotniejszy jest jednak ich charakter. Z przeprowadzonych badań wynika, że wśród rodzajów źródeł informacji wykorzystywanych do weryfikacji wypowiedzi osób publicznych dominują różnego rodzaju oficjalne dane i publikacje. Najczęściej weryfikatorzy faktów sięgali do danych pochodzących od polskich instytucji państwowych (w 36 przypadkach, 43%) oraz danych instytucji międzynarodowych (w 30 przypadkach, 36%)²⁵. Na trzecim miejscu pod względem częstotliwości wykorzystywania znalazły się akty prawne (23 przypadki, 27%)²⁶, natomiast na czwartym – publikacje branżowe (20 przypadków, 24%). Na popularność tej ostatniej kategorii wpłynęło częste wykorzystywanie portali typu Statista czy Our World in Data, które zajmują się agregowaniem danych statystycznych na temat przebiegu pandemii COVID-19 w różnych państwach. Strony te okazały się przydatne np. w przypadku weryfikacji fałszywej wypowiedzi Ministra Edukacji i Nauki Przemysława Czarnka, który w sierpniu 2020 roku stwierdził, że Polska ma

25 Zob. np. Demagog.org.pl, *Czy Światowa Organizacja Zdrowia zmieniła definicję pandemii?* [analiza wypowiedzi Grzegorza Brauna], 20.04.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/czy-swiatowa-organizacja-zdrowia-zmieniła-definicję-pandemii/> [dostęp: 19.07.2023].

26 Zob. np. Demagog.org.pl, *Czy choroby zakaźne są przestanką do wprowadzenia stanu klęski żywiołowej?* [analiza wypowiedzi Adama Bodnara], 07.05.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/czy-choroby-zakazne-sa-przeslanka-do-wprowadzenia-stanu-klęski-zywiolowej/> [dostęp: 19.07.2023].

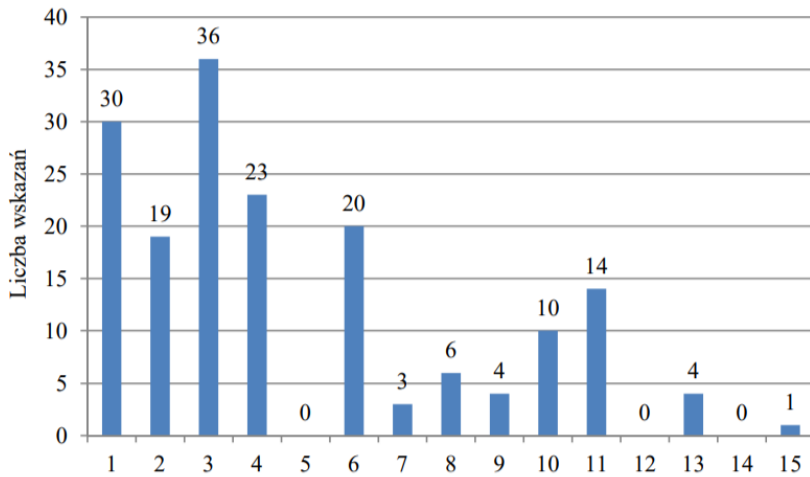
najmniejszą liczbę ofiar śmiertelnych COVID-19 na świecie²⁷. Weryfikatorzy jednak niemal równie często sięgali po dane oficjalnych instytucji w innych państwach – ten typ źródła został użyty łącznie 19 razy (22%)²⁸. Pozostałe rodzaje źródeł były wykorzystywane rzadziej. Więcej niż 10 razy sięgano jeszcze po oświadczenia polityków bądź innych osób publicznych (14 przypadków, 16%). Względnie popularne okazały się także doniesienia medialne, na które powołano się przy analizie 10 wypowiedzi (12%). Trzy rodzaje źródeł – wyrok/orzeczenie trybunału, dostęp do informacji publicznej lub informacja pozyskana w inny sposób przez weryfikatora, a także narzędzie do weryfikacji oparte na sztucznej inteligencji – nie zostały wykorzystane ani razu. Szczegółowy rozkład danych dotyczących typów źródeł wykorzystywanych w j.w.m. zawiera wykres 4.

Spektrum źródeł wykorzystywanych do weryfikacji wypowiedzi konkretnych osób jest zatem stosunkowo wąskie. W j.w.m. należących do czterech najpopularniejszych kategorii tematycznych („polityka, decyzje władz”, „ograniczenia związane z pandemią”, „statystyki związane z COVID-19 w Polsce” oraz „statystyki na świecie”) zidentyfikowano 10 typów źródeł (kat.: 1 – oficjalne dane i publikacje organizacji ponadnarodowych, 2 – oficjalne dane i publikacje rządowe i innych instytucji publicznych w innych krajach, 3 – oficjalne dane i publikacje krajowe, 4 – akt prawny, 6 – raporty/publikacje organizacji pozarządowych, związków zawodowych, instytucji branżowych itp., 7 – sondaż/ankieta/badanie opinii, 8 – publikacja naukowa, 10 – doniesienia medialne, 11 – oświadczenie polityka/osoby publicznej, 13 – analiza innego portalu factcheckingowego), w ramach których:

- w kategorii tematycznej nr 1 („polityka, decyzje władz”) – 75% wykorzystanych źródeł stanowiło 5 najpopularniejszych typów źródeł, czyli typy nr 1, 2, 3, 4, 6;
- w kategorii tematycznej nr 2 („ograniczenia związane z pandemią”) – 75% stanowiło 5 najpopularniejszych typów źródeł;
- w kategorii tematycznej nr 5 („statystyki związane z COVID-19 w Polsce”) – 86% stanowiło 5 najpopularniejszych typów źródeł;
- w kategorii tematycznej nr 6 („statystyki na świecie”) – 81% stanowiło 5 najpopularniejszych typów źródeł.

27 Demagog.org.pl, *Czy w Polsce jest najmniej zmarłych z powodu koronawirusa na świecie? [analiza wypowiedzi Przemysława Czarnka]*, 02.09.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/czy-w-polsce-jest-najmniej-zmarlych-z-powodu-koronawirusa-na-swiecie/> [dostęp: 19.07.2023].

28 Zob. np. Demagog.org.pl, *Ilu jest chorych na COVID-19 w Czechach? [analiza wypowiedzi Zbigniewa Girzyńskiego]*, 02.04.2020. <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/ilu-jest-chorych-na-covid-19-w-czechach/> [dostęp: 19.07.2023].

Wykres 4. Typ źródła umożliwiającego weryfikację informacji zawartych w wypowiedzi

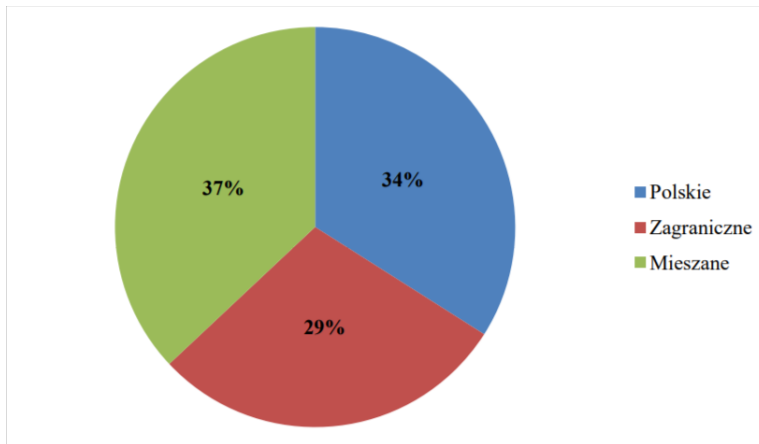
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań własnych. Kategorie przypisane do osi X oznaczają: 1 – oficjalne dane i publikacje organizacji ponadnarodowych (np. WHO, KE), 2 – oficjalne dane i publikacje rządowe i innych instytucji politycznych w innych krajach, 3 – oficjalne dane i publikacje krajowe (w tym instytucji typu GUS, NIK, GIS), 4 – akt prawny, 5 – wyrok/orzeczenie trybunału/sąd, 6 – raporty/publikacje organizacji pozarządowych, związków zawodowych, instytucji branżowych itp., 7 – sondaż/ankieta/badanie opinii, 8 – publikacja naukowa, 9 – wypowiedź eksperta, 10 – doniesienia medialne (w tym dane pozyskane przez te media od oficjalnych instytucji, osób publicznych itp.), 11 – oświadczenie polityka/osoby publicznej, 12 – dostęp do informacji publicznej lub informacja pozyskana w inny sposób przez weryfikatora, 13 – analiza innego portalu factcheckingowego, 14 – narzędzie do weryfikacji oparte na sztucznej inteligencji, 15 – inne.

3. Pochodzenie źródeł umożliwiających weryfikację informacji zawartej w wypowiedzi

Ograniczona liczba rodzajów źródeł wykorzystywanych do weryfikacji wypowiedzi osób publicznych nie oznacza jednak, że źródła te nie są wewnętrznie zróżnicowane. Na ten aspekt można spojrzeć również z perspektywy pochodzenia źródeł, do którego odnosi się wykres 5. Jak pokazała analiza zawartości treści zawartych na portalu Demagog.org.pl, większość wykorzystywanych przez weryfikatorów danych miała charakter mieszany, tj. składały się na nie zarówno źródła polskie, jak i zagraniczne. Taka sytuacja miała miejsce w przypadku 31 analiz (37%), które często do-

tyczyły porównania sytuacji pandemicznej w Polsce i innych krajach²⁹ W 28 j.w.m. źródła były wyłącznie polskojęzyczne (34%), a w 24 – wyłącznie obcojęzyczne (29%).

Na koniec warto również sprawdzić, w jaki sposób dobierane są weryfikowane wypowiedzi osób publicznych. Demagog.org.pl wskazuje, że wypowiedzi czerpie przede wszystkim z zapisów programów z udziałem polityków w radiu i telewizji, stenogramów z posiedzeń sejmowych, a także profili polityków w mediach społecznościowych³⁰.

Wykres 5. Pochodzenie źródła służących do weryfikacji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań własnych. Źródło wypowiedzi

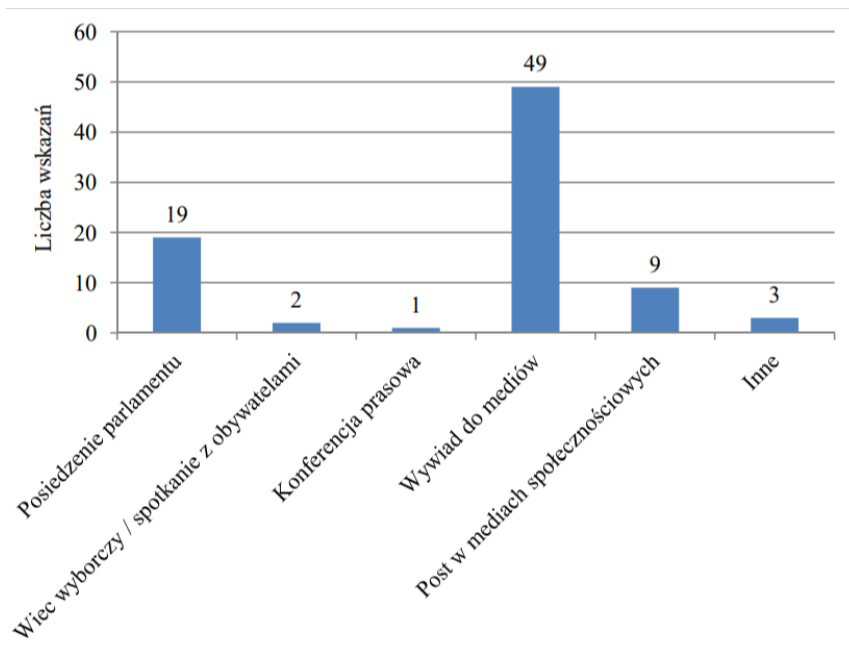
Warto też zauważyć, że wybór wypowiedzi nie jest losowy. Oznacza to, że jeżeli dana osoba nie wypowiada się publicznie w taki sposób, że dałoby się w sposób obiektywny sprawdzić prezentowane przez nią informacje, analizy jej wypowiedzi nie będą pojawiały się na portalu. Natomiast im częściej jakaś osoba publiczna przekazuje informacje zawierające fakty i twarde dane, tym częściej jej słowa będą oceniane przez weryfikatorów informacji.

Zdecydowana większość wypowiedzi sprawdzonych przez portal Demagog.org.pl w badanym okresie została zaczerpnięta z wywiadów do mediów, z których

29 Zob. np. Demagog.org.pl, *Ile osób w wieku 20-29 lat ma koronawirusa we Włoszech i w Korei Południowej? [analiza wypowiedzi Michała Szczerby]*, 24.03.20202, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/ile-osob-ma-koronawirusa-we-wloszech-i-w-korei/> [dostęp: 19.07.2023]; a także przypis 20, 27 i 28.

30 Demagog.org.pl, *Metodologia*, <https://demagog.org.pl/nasza-metodologia-jak-weryfikujemy-wypowiedzi/> [dostęp: 25.01.2023].

pochodziło 49 wypowiedzi (59% wszystkich j.w.m.). Drugim najliczniej reprezentowanym źródłem były posiedzenia parlamentu, z których pochodziło 19 zweryfikowanych wypowiedzi (22%). Kolejnych 9 wypowiedzi (10%) stanowiły posty opublikowane w mediach społecznościowych. Podstawową listę źródeł weryfikowanych wypowiedzi, na które wskazują sami twórcy portalu Demagog.org.pl, uzupełniły jeszcze wiec wyborcze (co jest związane z trwającą w tamtym czasie kampanią prezydencką) i konferencje prasowe – w czasie takich wydarzeń padły odpowiednio 2 oraz 1 wypowiedź. Do kategorii „inne” zostały przypisane 3 wypowiedzi. Wyniki analizy w ramach tej kategorii zostały zaprezentowane na wykresie 6.

Wykres 6. Źródło pochodzenia weryfikowanych wypowiedzi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań własnych

WNIOSKI Z BADAŃ – OPIS ZJAWISKA FACTCHECKINGU POLITYCZNEGO

Wyniki badań wskazują na wyraźną korelację pomiędzy częstotliwością publikacji związanych z pandemią COVID-19 a sytuacją pandemiczną – w czasie, gdy w Polsce miało miejsce wiele zachorowań, rosła również liczba analiz weryfikujących wypowiedzi osób publicznych. I odwrotnie: w miesiącach letnich, wraz ze spad-

kiem zagrożenia epidemicznego, zmniejszyło się również zainteresowanie tą tematyką. Wyjaśnienia dla tej obserwacji należy szukać w mniejszym zainteresowaniu tematyką pandemii w debacie w ogóle. Istotą działalności portali factcheckingowych jest bowiem to, że poddają weryfikacji twierdzenia przekazane przez innych aktorów życia społecznego. Badanie rozkładu natężenia publikacji pokazało, że największą dyskusję wśród polityków pandemia COVID-19 wywoływała w pierwszych miesiącach swojego trwania, zwłaszcza w marcu, kwietniu i maju, oraz jesienią. Latem, gdy liczba zachorowań wyraźnie zmalała, wypowiedzi na temat pandemii pojawiały się rzadko lub bardzo rzadko, co pokazuje, że politycy unikali tej tematyki, a to z kolei znacznie ograniczyło liczbę oraz różnorodność twierdzeń i materiałów możliwych do weryfikacji.

Zagadnienia zdrowia i polityki, zwłaszcza w sytuacji zagrożenia zdrowia publicznego, są ze sobą bardzo mocno powiązane. Wśród weryfikowanych wypowiedzi osób publicznych wiele dotyczyło właśnie polityki i decyzji władz, ale też statystyk krajowych i światowych. Jest to niewątpliwie tematyka ważna z punktu widzenia debaty politycznej i rozliczania władz z radzenia sobie z pandemią. Z drugiej strony niepokoi niewielka liczba wypowiedzi na tematy naukowe, mimo że to właśnie ustalenia naukowców i badaczy powinny być podstawą debaty publicznej w kontekście zdrowia i bezpieczeństwa publicznego. Oznaczać to może albo niewielki zakres udziału autorytetów naukowych w debacie publicznej na temat pandemii w Polsce, albo niechęć polityków do powoływania się na te autorytety.

Idea fact-checkingu opiera się przede wszystkim na przekazywaniu odbiorcy nieprzetworzonych, suchych danych tak, by sam był on w stanie ocenić i zinterpretować określone zjawisko. Podstawowym narzędziem wykorzystywanym w tym celu jest opieranie analiz factcheckingowych na oryginalnych i maksymalnie oficjalnych źródłach informacji. Wyniki badań pokazują, że zasada ta jest stosowana przez portal Demagog.org.pl – zdecydowana większość publikacji zawierała odniesienia do więcej niż jednego źródła danych. Weryfikatorzy wykorzystywali co najmniej 4 źródła lub więcej, nie rezygnując z używania ich większej liczby nawet wówczas, gdy zawarte w nich dane były ze sobą sprzeczne. Sprzeczność w tym przypadku nie musiała oznaczać, że dane pochodzące z jednego z tych źródeł są fałszywe (kiedy np. dwie oddzielne instytucje stosują różne metodologie lub techniki agregowania danych). Obowiązkiem weryfikatora informacji jest przedstawienie pełnego kontekstu, stąd nie może on pominąć informacji pochodzących z żadnego oficjalnego źródła powszechnie uznawanego za posiadające wiarygodne informacje na temat określonego zagadnienia. Choć sprzeczność źródeł w większości prowadziła do uznania danego twierdzenia za fałsz bądź manipulację, znalezienie potwierdzenia w tylko jednym źródle, pomimo

różnych danych w innych źródłach, mogło prowadzić do ocenienia wypowiedzi jako zgodnej z prawdą.

Spektrum źródeł wykorzystywanych przez weryfikatorów w większości ogranicza się do kilku zasadniczych typów. W większości wykorzystywane są dane pochodzące od oficjalnych instytucji (szczególnie instytucji krajowych) występujące często w towarzystwie aktów prawnych. Fakt ten jest w ścisłej korelacji z rozkładem tematycznym analizowanych wypowiedzi. Jako że większość zbadanych materiałów dotyczyła polityki, statystyk dotyczących przebiegu pandemii oraz związanych z nią ograniczeń, najbardziej adekwatnym źródłem informacji dla weryfikatorów były właśnie oficjalne dane i publikacje instytucji odpowiedzialnych za daną dziedzinę życia publicznego, a także przepisy prawa. W większości przypadków wykorzystywane były zarówno źródła polsko-, jak i obcojęzyczne, co zapewniało analizom pełniejszy charakter.

Wypowiedzi osób publicznych mają najczęściej wymiar lokalny, tzn. dotyczą tematyki krajowej bądź w sposób pośredni odnoszą się do sytuacji Polski. W tym fakcie należy szukać wyjaśnienia, dlaczego w tak niewielkiej liczbie j.w.m. powoływano się na analizy innych portali factcheckingowych. Ponieważ rodzimych inicjatyw tego typu nadal jest niewiele, prawdopodobieństwo, że dane zagadnienie było już w ten sposób weryfikowane, jest o wiele mniejsze.

ZAKOŃCZENIE

Factchecking jest narzędziem wszechstronnym, łatwo znajdującym zastosowanie do weryfikacji różnych treści – nie tylko na poziomie globalnym, w odniesieniu do rozbudowanych narracji głoszonych przez dużą liczbę jednostek lub całe grupy, ale również na poziomie jednostkowym, w postaci przekazu wyartyku-

kułowanego przez konkretną osobę (niekoniecznie z myślą o wprowadzeniu odbiorców w błąd). Uniwersalny charakter tej metody polega również na zunifikowanym charakterze procesu weryfikacji, a także kryteriów oceniania treści niezależnie od ich tematyki, podmiotu będącego ich autorem, źródła ich pochodzenia itp. Kluczowe jest poparcie oceny danymi i faktami pochodzącymi ze źródła tak wiarygodnego, jak to tylko możliwe, przy jednoczesnym udostępnieniu tych danych tak, by odbiorca mógł do nich dotrzeć samodzielnie.

BIBLIOGRAFIA

Batko-Tołuć K., Izdebski K., *Organizacje strażnicze w Polsce. Stan obecny, wyzwania, perspektywy*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012.

Bieniek B., *Między prawdą a fake news'em. Dezinformacja w czasie pandemii koronawirusa* [w:] K. Stępniać (red.), *Państwo i prawo w czasach COVID-19*, Think & Make, Warszawa 2020, s. 433–456.

Birks J., *Fact-Checking Journalism and Political Argumentation. A British Perspective*, Palgrave Pivot, Cham 2019.

Gans H. J., *Democracy and the News*, Oxford University Press, Oksford 2003.

Gliwa S., *Wpływ mediów społecznościowych na opinie i nastroje społeczne*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa”, 2019, nr 2. (43), s. 247–255.

Graves L., Cherubini F., *The Rise of fact-checking sites in Europe*, The Digital News Project 2016.

Janecki J., *Problem dezinformacji w procesie decyzyjnym* [w:] A. Sopińska, A. Modliński (red.), *Współczesne zarządzanie – koncepcje i wyzwania*, wyd. SGH Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2020, s. 235–246.

Nowicki M., Fialova Z., *Monitoring Praw Człowieka*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2000.

Piontek D., *Komunikowanie polityczne i kultura popularna. Tabloidyzacja informacji o polityce*, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2011.

Szafrańska, M., *Demagog.org.pl jako przykład portalu factcheckingowego w Polsce*, w: Kępak-Mętrak, J., Ciszek, P. (red.), *Polski system medialny w procesie zmian*, t. 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce 2022, ss. 231–247.

Szafrańska M., *Fact-checking w Polsce. Walka z dezinformacją na temat pandemii COVID-19 na przykładzie portalu fact-checkingowego Demagog*, praca magisterska z zakresu Dziennikarstwa i komunikacji społecznej napisana pod kierunkiem naukowym dr hab. Agnieszki Szymańskiej, prof. UJ, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, lipiec 2021.

Wasiuta O., Wasiuta S., *Kremlowska dezinformacja w Internecie i reakcja społeczeństw zachodnich*, „Przegląd Geopolityczny”, nr 34/20, s. 136–147.

Cytowane publikacje portalu Demagog.org.pl:

Demagog.org.pl, *Czy choroby zakaźne są przesłanką do wprowadzenia stanu klęski żywiołowej?* [analiza wypowiedzi Adama Bodnara], 07.05.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/czy-choroby-zakazne-sa-przeslanka-do-wprowadzenia-stanu-kliski-zywiołowej/> [dostęp: 19.07.2023].

Demagog.org.pl, *Czy inne państwa przesuwają wybory z powodu pandemii koronawirusa?* [analiza wypowiedzi Adama Bodnara], 02.04.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/czy-inne-panstwa-przesuwaja-wybory-z-powodu-pandemii-koronawirusa/> [dostęp: 19.07.2023].

Demagog.org.pl, *Czy Polska pierwsza zamknęła granice w związku z koronawirusem?* [analiza wypowiedzi Adama Bielana], 30.03.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/czy-polska-pierwsza-zamknela-granice-w-zwiazku-z-koronawirusem/> [dostęp: 19.07.2023].

Demagog.org.pl, *Czy promieniowanie UV ze Słońca osłabiło zasięg koronawirusa?* [analiza wypowiedzi Mateusza Morawieckiego], 12.10.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/czy-promieniowanie-uv-ze-slonce-oslabilo-zasieg-koronawirusa/> [dostęp: 19.07.2023].

Demagog.org.pl, *Czy Światowa Organizacja Zdrowia zmieniła definicję pandemii?* [analiza wypowiedzi Grzegorza Brauna], 20.04.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/czy-swiatowa-organizacja-zdrowia-zmienila-definicje-pandemii/> [dostęp: 19.07.2023].

Demagog.org.pl, *Czy w Polsce jest najmniej zmarłych z powodu koronawirusa na świecie?* [analiza wypowiedzi Przemysława Czarnka], 02.09.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/czy-w-polsce-jest-najmniej-zmarlych-z-powodu-koronawirusa-na-swiecie/> [dostęp: 19.07.2023].

Demagog.org.pl, *Ile było zachorowań, gdy rząd zakazywał chodzenia do lasów?* [analiza wypowiedzi Andrzeja Rozenka], 02.10.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/ile-bylo-zachorowan-gdy-rzad-zakazywal-chodzenia-do-lasow/> [dostęp: 19.07.2023].

Demagog.org.pl, *Ile osób w wieku 20-29 lat ma koronawirusa we Włoszech i w Korei Południowej?* [analiza wypowiedzi Michała Szczerby], 24.03.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/ile-osob-ma-koronawirusa-we-wloszech-i-w-korei/> [dostęp: 19.07.2023].

Demagog.org.pl, *Ile środków wydano z Tarczy Finansowej?* [analiza wypowiedzi Krzysztofa Mazura], 01.06.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/ile-srodkow-wydano-z-tarczy-finansowej/> [dostęp: 19.07.2023].

Demagog.org.pl, *Ilu jest chorych na COVID-19 w Czechach?* [analiza wypowiedzi Zbigniewa Girzyńskiego], 02.04.2020. <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/ilu-jest-chorych-na-covid-19-w-czechach/> [dostęp: 19.07.2023].

Demagog.org.pl, *Który z kandydatów jako pierwszy zaapelował o przełożenie wyborów prezydenckich?* [analiza wypowiedzi Rafała Trzaskowskiego], 18.05.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/ktory-z-kandydatow-jako-pierwszy-zaapelowal-o-przełożenie-wyborow-prezydenckich/>, [dostęp: 19.07.2023].

Demagog.org.pl, *Metodologia*, <https://demagog.org.pl/nasza-metodologia-jak-weryfikujemy-wypowiedzi/> [dostęp: 24.01.2023].

Demagog.org.pl, *Mirosława Nykiel o pomocy rządowej w Polsce i Wielkiej Brytanii* [analiza wypowiedzi Mirosławy Nykiel], 04.05.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/mirosława-nykiel-o-pomocy-rządowej-w-polsce-i-wielkiej-brytanii/> [dostęp: 19.07.2023].

Demagog.org.pl, *Wpływ COVID-19 na statystyki zgonów* [analiza wypowiedzi Macieja Koniecznego], 29.05.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/wplyw-covid-19-na-statystyki-zgonow/> [dostęp: 19.07.2023].

Demagog.org.pl, *Zamknięcie szkół w Polsce i we Francji w związku z koronawirusem* [analiza wypowiedzi Mariusza Błaszczaka], 17.03.2020, <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/zamkniecie-szkol-w-polsce-i-we-francji-w-zwiazku-z-koronawirusem/> [dostęp: 19.07.2023].

TRUE OR FALSE? VERIFICATION OF POLITICIANS' STATEMENTS ON THE COVID-19 PANDEMIC ON THE FACT-CHECKING PORTAL DEMAGOG.ORG.PL

ENGLISH SUMMARY

Fact-checking is a relatively new media phenomenon, which is still poorly described in the media studies literature. The importance of fact-checking organizations is constantly growing due to e.g. instrumental or incompetent approach to facts by some actors of social life, including politicians. The aim of the article is to present the results of the analysis on how the fact-checking portal Demagog.org.pl verified the statements of the most important people in the country on the COVID-19 pandemic. The research is an attempt to describe selected features of media practice, which is political fact-checking.

Key words: political fact-checking, political statements, COVID-19 pandemic

Monika Szafrńska

Szkoła Doktorska Nauk Społecznych,
Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

ORCID 0000-0002-7171-2115

Doktorantka w Szkole Doktorskiej Nauk Społecznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w dyscyplinie nauki o komunikacji społecznej i mediach oraz asystentka w międzynarodowym projekcie naukowym Mapping Media for Future Democracies w Instytucie Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej UJ. Naukowo zajmuje się rolą i funkcjami portali factcheckingowych w systemie medialnym. Z fact-checkingiem związana jest również zawodowo: na dzień współpracuje z portalem Demagog.org.pl.